

УДК 330.331+332.1

ХАРЧЕНКО Інна

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін та українознавства, Сумський національний аграрний університет

вулиця Герасима Кондратьєва, 160, м. Суми, Україна, 40000

E-mail: selen0111@gmail.com

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ КОНЦЕПТ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ФАХІВЦІВ З ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. Дана стаття присвячена опису методологічного концепту формування культури професійної комунікації майбутнього фахівця з економіки в умовах інформаційно-освітнього середовища закладів вищої освіти. На основі теоретичного аналізу науково-педагогічних джерел, практичного досвіду розглянуто основні методологічні підходи до формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців у процесі їх професійної підготовки. Визначено якісні характеристики системи підготовки майбутніх фахівців з економіки в умовах спеціально створеного у ЗВО інформаційно-освітнього середовища, такі як: цілісність; структурність; взаємозв'язок системи навчання у закладах вищої освіти і професійного середовища; ієрархічність. Досліджено взаємодію різних наукових підходів, серед яких: системний, андрагогічний, екзистенціальний, особистісно-професійний, діяльнісний, акмеологічний, технологічний, аксіологічний. Обґрунтовано важливість урахування інформаційно-освітнього середовища закладу освіти, де ці підходи мають бути реалізовані. Зроблено висновок, що кожен з цих підходів доповнює інший і дозволяє забезпечити майбутніх фахівців з економіки необхідними випереджувальними знаннями для вирішення професійних завдань завдяки якісній професійній комунікації у контексті розвитку економічної сфери.

Ключові слова: культура, професійна комунікація, культура професійної комунікації, інформаційно-освітнє середовище, майбутній фахівець з економіки.

Постановка проблеми. Будь-які зміни в суспільстві ставлять перед системою вищої професійної освіти нові завдання, котрі потребують застосування нових підходів, які б дозволили цій системі надавати ефективних відповідей викликам сьогодення. Вища освіта на сучасному етапі розвитку має бути спрямована на створення умов, які забезпечують високу якість професійної підготовки майбутніх фахівців з економіки в умовах інформаційно-освітнього середовища закладів вищої освіти (далі ЗВО). Важливою характеристикою професійної підготовки зазначених спеціалістів є рівень їхньої культури професійної комунікації, яка серед іншого

© Харченко І., 2019

передбачає здатність формувати мету і завдання професійного спілкування, організувати обговорення, послуговуватися етикетними засобами для досягнення комунікативної мети, аналізувати конфлікти, кризові ситуації, вирішувати їх тощо. Тому проблема формування такої культури є актуальною проблемою сучасної професійної освіти.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Важливими для нашого дослідження є ідеї та висновки вчених щодо особливостей розвитку професійної педагогічної освіти в Україні та зарубіжних країнах на різних етапах історичного розвитку (Н. Абашкіна, В. Базуріна, Є. Барбіна, М. Євтух, В. Лутай, О. Пехота, Л. Пуховська, В. Чайка, Г. Ясницький, М. Ноулз, А. Марк, Л. Лок та ін.). Результати аналізу наукових праць свідчать, що проблема формування культури професійної комунікації майбутніх економістів у процесі фахової підготовки не була предметом спеціального науково-педагогічного дослідження, хоча окремі питання вдосконалення їхньої професійної підготовки вивчалися в таких аспектах: формування комунікативної компетентності (С. Зенкевич, Р. Міловідова, Л. Мітіна, Н. Миронова, Ю. Пассов, Л. Романишина та ін.); формування професійної компетентності (Л. Зеленська, Л. Карпова, Н. Кузьміна, Н. Лобанова, А. Маркова, О. Садовська, С. Соколова); використання інформаційних технологій у навчальному процесі (А. Верлань, Т. Гуменникова, Н. Єлукіна, К. Карпов, Л. Карташова, С. Нальотов, Л. Романишина, О. Трофимов, О. Царенко та ін.).

Метою статті є опис методологічного концепту формування культури професійної комунікації майбутніх фахівців з економіки в умовах інформаційно-освітнього середовища закладів вищої освіти.

Викладення основного матеріалу дослідження. Методологічні основи процесу навчання – наукова теорія пізнання, яка передбачає методологічний аналіз основних дидактичних понять, єдність історичного та логічного в педагогічних процесах.

Методологічний концепт формування культури професійної комунікації майбутніх фахівців з економіки відображає взаємний зв'язок і взаємодію різних наукових підходів, серед яких провідними виступають системний, андрагогічний, екзистенціальний, особистісно-професійний, діяльнісний, акмеологічний, технологічний, аксіологічний.

Системний підхід (В. П. Беспалько [1], І. В. Блауберг, В. Н. Садовський і Є. Г. Юдін [2], М. С. Каган [3], В. А. Семіченко [4]) забезпечує постановку проблеми на всіх рівнях її дослідження і дозволяє розглядати підготовку майбутніх фахівців з економіки в умовах спеціально створеного у ЗВО інформаційно-освітнього середовища як педагогічну систему зі всіма її властивостями, особливостями та закономірностями.

До якісних характеристик системи підготовки майбутніх фахівців з економіки в умовах спеціально створеного у ЗВО інформаційно-освітнього середовища відносяться: цілісність; структурність; взаємозв'язок системи навчання у закладах вищої освіти і професійного середовища; ієрархічність.

У нашому дослідженні системний підхід дозволяє виділити компоненти культури професійної комунікації майбутніх фахівців з економіки в умовах спеціально створеного у ЗВО інформаційно-освітнього середовища та їх структурно-функціональні зв'язки.

Л. Б. Лук'яною доведено, що трансформаційні процеси, які відбуваються нині в Україні, прискорення науково-технічного прогресу потребують реалізації моделі неперервного оновлення знань, яка постає важливою багатоаспектною і багатовимірною проблемою і вирішується в контексті вивчення освітніх потреб дорослої людини, зокрема громадян України [5]. Це потребує залучення *андрагогічного підходу*, який розглянуто у наукових працях Л. В. Козак, В. Т. Лозовецької, Л. Б. Лук'янової [5] та ін. Зокрема, науковці наполягають на врахуванні цінності життєвого і професійного досвіду людини, можливості вибору індивідуальної освітньої траєкторії, самоконтролі за процесом навчання, самореалізації.

Сутність андрагогічного підходу розкривається у його принципових положеннях: провідна роль у власній освіті належить самому фахівцеві; навчання повинно виходити із індивідуальних особливостей та потреб; у процесі навчання слід використовувати внутрішні сили особистості, прагнення людини до саморозвитку, самовдосконалення; навчальний процес відбувається у спільній діяльності суб'єктів освіти.

Перспективний розвиток професійної освіти, на наш погляд, може знаходитись у проблемному полі екзистенціалізму і пов'язаний з освоєнням його понять. Сучасна освіта розвивається в руслі гуманізму, поступово відбувається освоєння гуманістичної освітньої парадигми, закріплюється екзистенціальний підхід до професійної підготовки фахівців. Цьому допомагає переживання майбутнього фахівця як суб'єкта, якого оточує світ, і розуміння відповідальності за зроблений екзистенціальний вибір.

Такий підхід до формування культури професійної комунікації майбутніх фахівців з економіки в умовах спеціально створеного у ЗВО інформаційно-освітнього середовища дозволяє не зупинятися лише на утилітарних, прагматичних інтересах і піднятися до духовності, моральності.

Професійно-особистісний підхід (Л. В. Парінова та О. Ю. Єфремов [6]) передбачає здійснення підготовки майбутнього фахівця на основі взаємозв'язку та взаємозалежності особистісної позиції студента і його професійних знань, умінь та навичок. При цьому наголошується, що в основу мають бути покладені ідеї: унікальності особистості майбутнього фахівця, його інтелектуальна і моральна свобода; право на вибір індивідуальної траєкторії професійного розвитку; взаємозв'язок процесів розвитку особистості і професійного удосконалення; необхідність орієнтації професійного становлення на розвиток і саморозвиток задатків і здібностей та актуалізацію творчого потенціалу студента.

Професійно-особистісний підхід включає в себе розробку загальної стратегії формування культури професійної комунікації майбутніх фахівців з економіки в умовах спеціально створеного у ЗВО інформаційно-освітнього середовища; формування практики діяльності майбутніх фахівців з економіки

на основі професійної підтримки викладачами їх особистісного розвитку у галузі культури професійної комунікації з метою професійного саморозвитку та творчого зростання. У нашому дослідженні професійно-особистісний підхід дозволяє забезпечувати підготовку студентів спеціальності «Економіка» засобами електронних освітніх ресурсів, які становлять основу інформаційно-освітнього середовища ЗВО.

Теоретико-методологічною стратегією формування культури професійної комунікації майбутніх фахівців з економіки є *діяльнісний підхід*, який дозволяє оптимізувати способи її формування в умовах спеціально створеного у ЗВО інформаційно-освітнього середовища і визначити шляхи практичного вдосконалення. Його специфічна сутність виявляється в тому, що в центрі уваги комунікативної діяльності знаходиться її суб'єкт – майбутній фахівець з його ставленням до комунікативної ситуації.

Діяльнісний підхід у професійній підготовці передбачає відбір змісту навчання з урахуванням специфіки майбутньої професійної діяльності та характеризується виявленням особливостей процесів накопичення культурно-історичного досвіду людства і його передачі, виробленої соціальною практикою, тобто засвоєнням знань, умінь, навичок, видів та способів діяльності. Відповідно до цього професійна підготовка майбутніх фахівців з економіки має спрямовуватися на організацію діяльності студента, активізацію та переведення його в позицію суб'єкта пізнання, праці та спілкування, що, в свою чергу, передбачає вироблення умінь обирати ціль, планувати діяльність, організувати, виконувати, регулювати, контролювати її, аналізувати та оцінювати її результати. З огляду на це, культура професійної комунікації фахівця потребує високого рівня усвідомленості й творчої активності в комунікативній діяльності.

Акмеологічний підхід у професійній освіті варто обґрунтувати на основі акмеології (грец. означає *асме* – вершина, пік, *logos* – наука) – міждисциплінарної науки, яка виникла на межі природничих, суспільних і гуманітарних дисциплін і вивчає феноменологію, закономірності і механізми розвитку людини на ступені її професійної зрілості (за С. Гончаренком) [7]. Інтенсивного розвитку акмеологія дістала, коли Б. Ананьєв [8] відновив та розвинув її принципи, обґрунтовуючи сутність педагогічної акмеології як закономірності вищих досягнень у цілісному професійному і особистісному розвитку фахівців на кожному її віковому етапі у процесі неперервної освіти.

Провідною ідеєю акмеологічного підходу до формування культури професійної комунікації майбутніх фахівців з економіки в умовах спеціально створеного у ЗВО інформаційно-освітнього середовища є забезпечення акмеологічного розвитку фахівця, суб'єктивними ознаками якого є: ініціатива, самостійне цілепокладання, планування, передбачення; інтенсивна включеність у діяльність; прагнення до саморегуляції (самоконтролю, самокорекції, самокомпенсації), постійна орієнтація особистості на саморозвиток і самооновлення; прагнення до самореалізації і творчого творення; інтеграція свого професійного шляху, структурування і впорядкування свого професійного досвіду і досвіду інших.

Суттєвою ознакою сучасних інноваційних процесів у сфері навчання і виховання є їх технологізація. Нині технологічний підхід у сфері педагогічної теорії і практики (С. Бондар, С. Гончаренко, С. Пальчевський, О. Пехота, О. Пометун, О. Савченко, Г. Селевко, С. Сисоєва, П. Сікорський та інші) визначається як орієнтація освітнього процесу на гарантований освітній продукт заданого зразка. Формування культури професійної комунікації майбутніх фахівців з економіки в умовах спеціально створеного у ЗВО інформаційно-освітнього середовища на засадах технологічного підходу передбачає цілеспрямований синтез методів навчання, відкриває нові можливості для методичної варіативності в організації індивідуалізованого освітнього процесу, розкриває шлях освоєння конкретного навчального матеріалу в межах відповідного навчального предмета, теми, питання (ігрові технології, технології проблемного і модульного навчання, нові інформаційні технології, сучасні технології освіти, технологія використання опорних схем тощо).

Наповнення освітнього процесу культурологічним смислом підсилюється аксіологічним характером накопичення знань, що свідчить про тісний зв'язок дослідження з аксіологічним підходом, який полягає в культурній та особистісній спрямованості освіти і передбачає співвіднесення основних освітніх цінностей з культурним контекстом і цінностями суспільства. Сутність аксіологічного підходу в освіті (В. О. Сластьонін, І.Ф. Ісаєв, О.І. Міщенко, Є.Н. Шіянов [9]) розкривається через гуманістичну систему цінностей, що закономірно дає підстави визначити принцип гуманізації та гуманітаризації навчання його провідним принципом. За О. М. Новіковим [10], цей принцип слід розглядати в широкому сенсі – як формування у людини особливої, власне людської форми ставлення до навколишнього світу і самої себе, своєї власної діяльності в ньому. Його функція полягає в трансляції культурних цінностей, норм, ідеалів тощо для забезпечення духовного розвитку нації. Він також має забезпечити загальнокультурний розвиток особистості, її зорієнтованість у світі людських цінностей, розвиток здатності до аналізу явищ і процесів, які відбуваються в природі й суспільному житті. Сутність цього принципу відображається в утвердженні особистості майбутнього фахівця як найвищої соціальної цінності, найповнішому розкритті її здібностей та задоволенні освітніх потреб, забезпеченні пріоритетності загальнолюдських і громадянських цінностей, сприянні самоактуалізації під час професійної діяльності.

Висновки. Таким чином, організація професійної підготовки фахівців з економіки для формування в них високого рівня культури професійної комунікації в умовах інформаційно-освітнього середовища ЗВО має спиратися на методологічний концепт такого формування, який включає системний, андрагогічний, екзистенціальний, особистісно-професійний, діяльнісний, акмеологічний, технологічний, аксіологічний підходи. Кожен з цих підходів доповнює інший і дозволяє забезпечити майбутніх фахівців з економіки необхідними випереджувальними знаннями для вирішення професійних завдань завдяки якісній професійній комунікації у контексті розвитку економічної сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Беспалько В. П. О возможностях системного подхода в педагогике *Советская педагогика*. 1990. № 7. С. 59-60.
2. Блауберг И. В., Садовский В. Н., Юдин Э. Г. Системный подход в современной науке *Проблемы методологии системных исследований*. М.: Мысль, 1970. С. 7-48.
3. Каган М.С. Системный подход и гуманитарное знание : избранные статьи. Ленинград : Изд-во Ленинградского университета, 1991. 384 с.
4. Семиченко В.А. Концепция целостности и ее реализация в профессиональной подготовке будущих учителей (психолого-педагогический аспект) : дисс. ... докт. психол. Наук. КГПИ им. М.П. Драгоманова. Киев, 1992. 432 с.
5. Формування професійної компетентності фахівця сфери послуг і туризму: навч.-метод. посібник / [В. Т. Лозовецька, Л. Б. Лук'янова, Л. В. Козак та ін.]. / За заг. ред. Лозовецької В.Т. К.: Інститут професійно-технічної освіти Академії педагогічних наук України Лабораторія сфери послуг і туризму, 2010. 382 с.
6. Паринова Л. В. Профессионально-личностный подход к подготовке специалиста: (теоретическое обоснование концепции). Воронеж : ВГТУ, 2006. 138 с.
7. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2010. 308 с.
8. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания. М.: Наука, 1977. 380 с.
9. Педагогика: Учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко, Е. Н. Шиянов. 3-е изд. М.: Школа-Пресс, 2000. 512 с.
10. Новіков Б. В. Творчість як спосіб здійснення гуманізму: [монографія]. 2-ге вид., переробл. та доповн. К.: НТУУ «КПІ», 2006. 308 с.

Стаття надійшла до редакції 22.11.2019.

ХАРЧЕНКО Інна

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри
державно-правових дисциплін і українознавства, Сумський
національний аграрний університет

вулиця Герасима Кондратьєва, 160, г. Суми, Україна, 40000

E-mail: selen0111@gmail.com

**МЕТОДОЛОГІЧЕСЬКИЙ КОНЦЕПТ ФОРМУВАННЯ
КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІОНАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ
СПЕЦІАЛІСТІВ ПО ЕКОНОМІЦІ В УМОВАХ
ІНФОРМАЦІОННО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЇ СЕРЕДИ УЧРЕЖДЕНЬ
ВИЩОГО ОБРАЗОВАННЯ**

Резюме. Данна стаття присвячена проблемі формування культури професійної комунікації майбутнього спеціаліста в умовах інформаційно-освітньої середовища закладу вищої освіти.

На основе теоретического анализа педагогической и специальной литературы, практического опыта описан методологический концепт формирования культуры профессиональной коммуникации. Определены качественные характеристики системы подготовки будущих специалистов по экономике в условиях специально созданного в ЗВО информационно-образовательной среды, такие как: целостность; структурность; взаимосвязь системы обучения в учреждениях высшего образования и профессиональной среды; иерархичность. Исследовано взаимодействие различных научных подходов, среди которых: системный, андрагогический, экзистенциальный, личностно-профессиональный, деятельностный, акмеологический, технологический, аксиологический. Сделан вывод, что каждый из этих подходов дополняет другой и позволяет обеспечить будущих специалистов по экономике необходимыми опережающими знаниями для решения профессиональных задач благодаря качественной профессиональной коммуникации в контексте развития экономической сферы.

Ключевые слова: культура, профессиональная коммуникация, культура профессиональной коммуникации, информационно-образовательная среда, будущий специалист по экономике.

KNARCHENKO Inna

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Sumy National Agrarian University

Gerasim Kondratieva Street, 160, Sumy, 40000, Ukraine

E-mail: selen0111@gmail.com

METHODOLOGICAL CONCEPT OF FORMATION OF PROFESSIONAL COMMUNICATION OF SPECIALISTS IN ECONOMICS IN THE CONDITIONS OF INFORMATION AND EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Summary. This article is devoted to the problem of forming a culture of professional communication of the future specialist in the information and educational environment of the institution of higher education. On the basis of theoretical analysis of pedagogical and special literature, practical experience describes the methodological concept of the formation of a culture of professional communication. The qualitative characteristics of the system of training of future specialists in economics in the conditions of specially created information and educational environment, such as: integrity; structural; the interconnection of the education system in higher education institutions and the professional environment; hierarchy. The interaction of various scientific approaches, among them: systemic, andragogic, existential, personal-professional, active, acmeological, technological, axiological, has been studied. It is concluded that each of these approaches complements the other and allows to provide future experts in economics with necessary advanced knowledge to solve professional problems due to high quality professional communication in the context of economic development.

Keywords: culture, professional communication, culture of professional communication, information and education environment, future economic specialist.

Abstract. Introduction. An important characteristic of the professional training of these specialists is the level of their culture of professional communication, which among other things provides the ability to form the goal and task of professional communication, organize discussions, serve as etiquette means to achieve a communicative goal, analyze conflicts, crisis situations, solve them, etc. Therefore the problem of formation of such culture is an actual problem of modern professional education.

Analysis of publications. The results of the analysis of scientific works show that the problem of forming a culture of professional communication of future economists in the process of professional training was not the subject of special scientific and pedagogical research, although some issues of improvement of their professional training were studied in such aspects: formation of communicative competence, formation of professional competence, use of information technology in the educational process and others.

Purpose. The purpose of the article is to describe the methodological concept of forming a culture of professional communication of future specialists in economics in conditions of educational environment of higher education institutions.

Results. The systematic approach allows to allocate the components of culture of professional communication of future specialists in economics in conditions specially created in the information-educational environment and their structural and functional relations.

The essence of the andrahogic approach is revealed in its fundamental provisions concerning individual characteristics and needs;

The existential approach allows not dwelling only on the utilitarian, pragmatic interests and rising to spirituality, morality.

A professional-personal approach allows to provide training with the means of electronic educational resources that form the basis of the information and educational environment of university.

The active approach requires a high level of mindfulness and creative activity in communication activities.

The leading idea of the akmeological approach is ensuring the akmeological development of a specialist, the technological approach involves the purposeful synthesis of teaching methods for methodical variability in organization of the individualized educational process,

The axiological approach is reflected in the establishment of a future specialist's personality as the highest social value, fullest revealing her abilities and meeting the educational needs.

Conclusion. Methodological concept of forming a culture of professional communication of future specialists in economics reflects the mutual connection and interaction of different scientific approaches, among which the leading speakers are the systematic, andrahogic, existential, personal-professional, active, akmeological, technological, axiological approaches.

REFERENCES

1. Bespal'ko, V. P. (1990). O vozmozhnostyakh sistemnogo podhoda v pedagogike [On the possibilities of a systematic approach in pedagogy]. *Sovetskaya pedagogika – Soviet pedagogy*, 7, 59-60 [in Russian].
2. Blauberg, I. V., Sadovskij, V. N., & Yudin, E. G. (1970). Sistemnyj podhod v sovremennoj nauke [System approach in modern science]. *Problemy metodologii sistemnyh issledovanij – Problems of systematic research methodology* (pp. 7-48). M.: Mysl' [in Russian].
3. Kagan, M. S. (1991). *Sistemnyj podhod i gumanitarnoe znanie : izbrannye stat'i* [Systems approach and humanitarian knowledge: selected articles]. Leningrad : Izdatel'stvo Leningradskogo universiteta [in Russian].
4. Semichenko, V.A. (1992). Koncepciya celostnosti i ee realizaciya v professional'noj podgotovke budushchih uchitelej (psihologo-pedagogicheskij aspekt) [The concept of integrity and its implementation in the training of future teachers (psychological and pedagogical aspect)]. *Doctor's thesis*. Kiev: KGPI im. M.P. Dragomanova [in Russian].
5. Lozovetska, V. T., Lukianova, L. B., & Kozak, L. V. (2010). *Formuvannia profesiinoi kompetentnosti fakhivtsia sfery posluh i turyzmu: navch.-metod. posibnyk* [Formation of professional competence of specialist services and tourism: a training manual]. Kyiv: Instytut profesiino-tekhnichnoi osvity Akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy Laboratoriia sfery posluh i turyzmu [in Ukrainian].
6. Parinova, L. V., & Efremov, A. Yu. (2006). *Professional'no-lichnostnyj podhod k podgotovke specialista: (teoreticheskoe obosnovanie koncepcii)* [Professional-personal approach to specialist training: (theoretical justification of the concept)]. Voronezh : VGTU [in Russian].
7. Honcharenko, S. U. (2010). *Pedahohichni doslidzhennia: metodolohichni porady molodym naukovtsiam* [Pedagogical research: methodological advice for young scientists]. Kyiv-Vinnytsia: TOV firma «Planer» [in Ukrainian].
8. Ananov, B. G. (1977). *O problemah sovremennogo chelovekoznanija* [About the problems of modern human science]. M.: Nauka [in Russian].
9. Slastenin, V. A., Isaev, I. F., Mishenko, A. I., & Shiyanov, E. N. (2000). *Pedagogika: Uchebnoe posobie dlya studentov pedagogicheskikh uchebnyh zavedenij* [Pedagogy: Textbook for students of pedagogical educational institutions]. M.: Shkola-Press [in Russian].
10. Novikov, B. V. (2006). *Tvorchist yak sposib zdiisnennia humanizmu* [Creativity as a way of realizing humanism]. K.: NTUU «KPI» [in Ukrainian].

(переклала на англ. І. Харченко – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін та українознавства, Сумський національний аграрний університет)